

J. HLADKÝ – A. ZÁVODNÝ
(Trnava)

**SLOVANSKO-SLOVENSKÉ
KULTUROLOGICKÉ FENOMÉNY
V STAREJ SLOVENSKEJ TOPONYMIÍ
(na materiáli Žitného ostrova)**

УДК 811.162.4'04'373.21

Гладкий Ю. – Заводний А. Слов'яно-словацькі культурологічні явища у давній словацькій топонімії; 22 сторінок; кількість бібліографічних джерел – 36; мова словацька.

Анотація. У словацькій топонімії і досі збереглося достатньо прикладів, котрі непрямом виражають мотиваційну напругу між давнішими назвами язичницьких поселень та пізнішими назвами, мотивованими християнською тематикою. Язичницькими поселеннями у давнину вважалися не лише ті, де слов'яни чи давні словаки здійснювали культові обряди, але й такі поселення, котрі, починаючи з 10 століття, засновували нові етнічні групи внаслідок приходу нехристиянських давніх угорських та споріднених з ними племен. Церква поступово намагалася придушити чи елімінувати прояви язичництва найчастіше так, що поблизу населених пунктів з язичницьким населенням або культових місць, будувалися церкви і біля них засновувалися нові поселення, які були названі, як правило, на честь патрона церкви. З точки зору мотивації, можна говорити про досить напружене співіснування цих двох типів поселень аж до 13 – 14 століття. Пізніше християнство вже мало сильнішу позицію у суспільстві, а тому нові назви, які би мали відрізнати поселення християн від поселення язичників, вже не утворювалися.

Ключові слова: апелятив, гідронім, християнство, мотивація, назва, ойконім, язичництво, слов'янський, словацький, топонім.

Keď Pribina, posledný knieža Nitrianskeho kniežatstva, dal v Nitre okolo roku 828 postaviť kostol, možno hovoriť o posilnení spoločenskej pozície kresťanstva či dokonca o uznaní kresťanstva ako oficiálneho náboženstva starých Slovákov. Aj keď podnes nevieme povedať, či sám Pribina bol už vtedy kresťan, alebo dal postaviť kresťanský kostol pre svoju bavorskú manželku, s najväčšou pravdepodobnosťou kresťanku.

Približne v tom istom čase (831) kresťanstvo prijal aj knieža susedného Moravského kniežatstva Mojmir I. Nemôžeme však predpokladať, že by kresťanstvo začali hneď vyznávať aj obyvatelia oboch kniežatstiev podľa vzoru

svojich panovníkov či šľachty. Obyvatelia istotne dlho zotrúvali pri viere vo svoje pôvodné slovanské pohanské božstvá. Koexistencia pôvodného náboženstva s novým kresťanským náboženstvom sa istotne nezaobišla ani bez spoločenského napätia. Prejavovalo sa najskôr zo strany tradičného pohanstva k novému a menšinovému kresťanstvu, neskôr zasa naopak – zo strany prevažujúceho kresťanstva k pôvodnému ustupujúcemu a neskôr aj prenasledovanému pohanstvu.

Ideové napätie vstúpilo konfrontačne do všetkých sfér dobovej kultúry, pričom najmä v jazyku možno doložiť priebeh a výslednice tejto konfrontácie. Ideové kontroverzie sprevádza aj určitý afirmatívny prúd, charakteristický pre inkultúraciu. Aj ten sa najviac prejavuje na jazykových prostriedkoch, ktoré sa pod tlakom kultúrnej výmeny nevytrátili, iba sa významovo prehodnotili. Tak napr. praslovanské apelatívum *trěb(a)* (= pohanská obeta) sa inkulturalizovalo v slovanskom východnokresťanskom prostredí tak, že najprv sa ním pomenúvalo miesto (obety), neskôr obrad ako náboženský úkon (sviatosť alebo svätenina), napokon motivovalo aj pomenovanie knižnej zbierky takýchto úkonov; tento najnovší jazykový prvok máme aj v dnešnej slovenčine v podobe *trebník* a vnímame ho ako cirkevnoslavizmus.

Napäté vzťahy medzi starým a novým náboženským systémom potvrdzujú aj vlastné mená. Zatiaľ čo názvy polí, vrchov, potokov obsahujú staré apelatíva informujúce o kultovej činnosti našich predkov, pri osadných názvoch vstupuje do ich výkladu aj textový alebo príbehový aspekt. A to preto, lebo najčastejšie ide o názvy susediacich obcí, pričom názov staršej obce niesol informácie o kultovej pohanskej činnosti a názov susediacej mladšej obce obsahoval informáciu o jej kresťanskom pôvode. V našom príspevku si tieto vzťahy budeme všimáť na toponymách z územia Žitného ostrova. Ide o územie nachádzajúce sa na krajnom juhozápade Slovenska medzi hlavným tokom Dunaja a Malým Dunajom, jeho dlhým ľavostranným ramenom. Po celej svojej dĺžke toto územie bezprostredne susedí s Maďarskom (hranicou je tu hlavné koryto Dunaja), a v západnej časti ostrova sa dotýka aj s hranicou Rakúska. Siahneme však po príkladoch aj z bezprostredne susediacich regiónov. Sám názov Žitný ostrov je novší a nesúvisí s adjektívom *žitný*, ako by sme podľa jeho súčasnej podoby predpokladali (od slovan. apel. *žito* „obilie“; psl. **žito* od verba. **žiti*; „čo slúži na žitie“; porov. hydronymum *Žitava* na juhozápadnom Slovensku „rieka pretekajúca obilným, žitným, t. j. úrodným krajom“). Vo svojej podstate umelý názov sa vyvinul z nemeckého názvu riečného ostrova *Schütt* (neskôr *Schüttinsel* zo stredohornonemeckého apelatíva *schüte*, *schüt* s významom umelá hrádza proti povodniam) s dokladmi od 14. storočia [31, s. 131]. Ide o nemecký názov Malého Dunaja a aj názov územia medzi hlavným korytom a ramenom Dunaja prevzali aj Slováci vo forme *Šuty* (*Ssuthy*, v *Ssutách*) a ten sa potom na základe zvukovej podobnosti upravil do dnešnej podoby *Žitný*

(*ostrov*). Názov pochádza z 13. – 14. storočia, keď Nemci prichádzali k hornému toku Malého Dunaja a tu aj skutočne stavali ochranné hrádze proti častým záplavám.

Istotne staršie ako ojkonymá motivované kresťanskou tematikou sú osadné názvy, ktoré odzrkadľujú predkresťanský hierarchizovaný náboženský systém Slovanov a starých Slovákov. Tieto názvy najčastejšie vznikali z apelatív pomenúvajúcich pohanské reálie, obrady alebo miesta, kde sa obrady vykonávali.

Do skupiny názvov odvodených od apelatív súvisiacich s pohansko kultovou činnosťou patrí pravdepodobne aj názov starobylého slovansko-slovenského hradu Devín, ktorý jestvoval už v období príchodu Konštantína Cyrila a Metoda na územie Veľkej Moravy. Zároveň patrí medzi najstaršie vlastné mená doložené na slovenskom území. V ostatnom čase predstavil jeden z výkladov názvu hradu Devín R. Krajčovič [15, s. 113]. Názov odvodzuje od apel. *deva* (psl. *děva + posesívny suf. *-in*), ktoré však pôvodne malo okrem dnešného významu aj význam s mystickým odtieňom božstva. Oporu hľadá v staroindickom *dēva* („boh“) a v skutočnosti, že apelatívum *děva preniklo v južnoslovanských jazykoch aj do kresťanskej náboženskej terminológie (*Deva Marija*, *Djeva Marija* ako Matka Božia). Sám autor však poznamenáva, že môže ísť len o metaforickú motiváciu s odtienkom „božská nedotknuteľnosť skaly, na ktorej stojí hrad“).

Ďalšie osadné názvy z územia Slovenska s pohanskou motiváciou R. Krajčovič analyzoval vo svojej publikácii *Živé kroniky slovenských dejín skryté v názvoch obcí a miest* [15] kde zhrnul aj staršie výskumy význačného slovenského slavistu a onomastika J. Stanislava, a preto sa nimi nebudeme na tomto mieste podrobnejšie zaoberať (ojkonymá odvodené od apelatív *božec*, *leles*, *modla*, *šarkan* a pod.). Pozornosť preto zameriame na niektoré vlastné mená z iných onymických tried, ktoré odzrkadľujú staršie pohanské tradície.

Existencia pohanov sa explicitne spomína aj v stredovekých listinách z územia Slovenska. Potvrdzujú to aj aktuálne onomastické výskumy v povodí Malého Dunaja a Čiernej vody. V súvislosti so spomínaným slovom *mohyla* (psl. *mogyla), ktoré sa používalo na označenie vysokého násypu hliny nad hrobom zosnulých v predkresťanskom období [porov. 15, s. 117], spomeňme doklad o terénnom názve *Mohyla* pri obci Okoč, ktorý máme doložený už na mapách druhého vojenského mapovania Uhorska v rokoch 1837 – 40 ako *Magla rét* (maď. *rét* – sloven. *lúka*) [33], neskôr *Mágla*, *Maglya*. Z názvu je odvodené aj hydronymum *Mohylský kanál*, názov kanála, ktorý sa nachádza v tejto lokalite. Túto istú motiváciu nachádzame na Žitnom ostrove ešte raz, a to v názve kanála *Maglov* pri obci Veľké Kosihy. Vznikol úpravou staršieho názvu kanála *Maglyai* (maď. suf. *-i* má platnosť sufixu vyjadrujúceho vzťah k mennému základu; tvoria sa ním vzťahové adjektíva). Hydronymum vzniklo z terénneho názvu *Mohyla (v maď. doklade už v roku 1268 *locum Magla*) [29, Nr. 172], v rokoch 1837 – 40 ako *Magjai Föld* (pole) [33],

neskôr ako *Maglyai*, *Maglya* a súčasná štandardizovaná podoba je *Maglov*. Pri obci sa nachádza aj les s názvom *Mohyla*.

V štandardizovanej slovenskej toponymii sa podľa I. Horňanského [10, s. 228] slovný základ *mohyla* vyskytuje v 15 názvoch geografických objektov, a to v okresoch Dunajská Streda (4 x), Bratislava II, Senec, Komárno, Čadca, Brezno, Poprad, Prešov, Vranov, Svidník, Humenné, Medzilaborce; z toho podskupina sekundárnych názvov obsahuje 3 názvy. V slovenských toponymách sa slovný základ *mohyla* vyskytuje bez atribútu v podobe *Mohyla* (6 x), v množnom čísle *Mohyly*, ako aj v jednoslovných odvodeninách *Mohylka* (2 x), *Mohylky*, *Mohylné* a s atribútom, t. j. vo viacslovných názvoch. I. Horňanský [10, s. 228 – 229] zároveň upozorňuje na ďalšie štandardizované názvy z územia Slovenska, ktoré s najväčšou pravdepodobnosťou vznikli z tohto základu (*mogila): *Mohelka* (*Mohylka; Zvala, okr. Snina), *Pri Mohelovci* *Pri Mohylovci; Pažiť, okr. Partizánske), *Mohelnica* (*Mohylnica; les aj pasienok v obci Horná Ves, okr. Prievidza; cez obec tečie Pažitký potok, pôvodne *Mohelnica: 1329 *Mohantcha*, 1352 *Moholnica*, 1803 *Mohelnica*; jej občasný prítok *Malá Mohelnica sa spomína v r. 1352 ako *Kysmohelnica*) [7, s. 129, 159], *Maholánka* (*Mohylanka; hospodársky dvor pri obci Hurbanova Ves, okr. Senec), *Maholánsky hon* (pole, Kostolná pri Dunaji, okr. Senec), *Za Maholánkou* (pole, Hurbanova Ves a Kostolná pri Dunaji, okr. Senec), *Mahulianka* (*Mohylanka; kanál, trigonometrický bod, pole; Pezinok; na okraji poľa s nárečovou podobou názvu *Mahulanka* je terénna nerovnosť, na ktorej sa po hlbokej orbe objavilo veľké množstvo eneolitických črepov, kamenných nástrojov, ale aj mladších artefaktov vrátane byzantských depotov), *Magala* (*Mogila?; les, Prikra, okr. Svidník), *Magale* (*Mogili?; časť obce Petrovice, okr. Bytča), *Maglec* (*Mogilec – les, Tulčík, okr. Prešov), *Maglovec* (*Mogilovec; les, trigonometrický bod, Vyšná Šebastová, okr. Prešov), *Pod Maglovcom* (*Pod Mogilovcom; pole, Lada, okr. Prešov), *Malý Maglovec* (*Malý Mogilovec; trigonometrický bod, Vyšná Šebastová, okr. Prešov), *Moglov grúň*, ale pred štandardizáciou *Moglový grúň* (**Mogilov/Mogilový grúň*; vrch, Valaská, okr. Brezno), *Moglová* (*Mogilová; dolina, potok, Valaská, okr. Brezno), *Miglinec* (*Mogilnici alebo *Mogilinec*; les, vodný tok, Háj, Drienovec, Turňa nad Bodvou, okr. Košice-okolie). Časť týchto názvov (napr. *Maglov*, *Maglec*) vznikla z maď. apelatívneho východiska *máglya*, ktoré starí Maďari prevzali od Slovanov (< psl. *mogila). Svedčí o tom aj sémantická štruktúra slova, ktorá popri význame „hranica“ zachováva význam pôvodného slovanského apelatíva *mogila – hromada (dreva).

V toponymii Žitného ostrova máme dva razy doložené aj petrifikované apelatívum **lel'* (psl. *lelb), ktoré v slovenčine zaniklo, zachované je napr. v ruštine. Pôvodne pomenúvalo pohanského bôžika lásky a svadby a dochované je aj v starej srbcine (Leljo) [15, s. 116]. Slovo **lel'* sa zachovalo v názve krátkeho zaniknutého

močaristého koryta *Lelec pri obci Okoličná na Ostrove s dokladom z roku 1889 *Leleczer ér* (slov. *leľ-* + suf. *-ec*).

Druhým príkladom je už kontrastná dvojica *Arcibiskupský Lél* (v stredoveku len *Lél*). V susedstve žili členovia staromaďarského (nekresťanského) kmeňa Keszi a v stredoveku tu teda pravdepodobne vzniklo christianizačné stredisko [15, s. 16].

Z blízkeho územia sa nám v stredovekých hydronymách zachovali aj doklady na kultovú činnosť starých Slovákov. Pri dnešných Diakovciach sa spomína v roku 1214 močiar (*fossa*), *que vocatur Aldocuth* [2, zv. 1, Nr. 192], a v roku 1223 sa uvádza ako *Aldoukut* [2, zv. 1, Nr. 286]. Názov rekonštruoval V. Šmilauer [29, s. 337] vo svojom na svoj čas unikátnom diele *Vodopis starého Slovenska* ako *Áldókút (< maď. *áld* – obetovať, *kút* – studňa), teda *Obetná studňa (porov. aj vzťah motivácie ojkónym Šaľa, Veča a Diakovce v ďalšom texte). Motivovala ho istotne kultová činnosť pôvodných obyvateľov („studňa, pri ktorej sa vykonávalo obetovanie a im podobné predkresťanské náboženské úkony“). V tej istej listine tento výklad nepriamo potvrdzuje aj informácia o tom, že v blízkosti sa nachádza *sepulchrum (sepulcrum) paganorum*, teda pohanské pohrebisko. V. Šmilauer uvádza zo susedného Matúškova aj živý názov *Pogány-temető*, teda **Pohanský cintorín* (podľa V. Chaloupeckého pohanmi tu boli Sikuli, príslušníci staromaďarského etnika) [13, s. 88]. Ako ukázal aktuálny výskum historickej hydronymie v regióne, Chaloupeckého predpoklad potvrdzujú aj mladšie pramene, napr. katastrálna mapa susednej obce Horné Saliby z roku 1890, ktorá zaznamenáva urbanonymum *Sikolai utca* – Sikulská ulica [8, s. 160].

S kultovou činnosťou pôvodných obyvateľov v mikroregióne môže súvisieť aj názov *Volské jazero, ktoré sa nachádzalo vedľa *Obetnej studne v katastri obce Horné Saliby. Spomína sa v listine z roku 1214 v podobe *Ykortou* [2, zv. 1, Nr. 192], v roku 1223 ako *Ikurtoy* [2, zv. 1, Nr. 286] a roku 1651 ako *Eokor tó* [9, s. 160, 171]. Studňa je ako jazero zakreslená aj na katastrálnej mape obce z roku 1890 (*Ökörtői kút*). Z posledného dokladu vidieť, že tu už ide o odvodený tvar z terénneho názvu *Ökörtő* (1890; lúky, mokrad). Lokality sa dnes nazývajú *Malý Bikáš* (pole) a *Veľký Bikáš* (pole). V. Šmilauer síce nevyklučuje staršiu rekonštrukciu názvu v podobe *Ökörtő (maď. *ökör* – vôl, *tó* – jazero; t. j. *Volské jazero), ale, vychádzajúc z najstaršieho dokladu, z hláskoslovného hľadiska sa mu zdá vhodnejšia rekonštrukcia v podobe *Ikertó z maď. *ikër* – dvojité. Motiváciou názvu by v tomto prípade bol tvar pramennej časti potoka [porov. 29, s. 336]. Podrobnejší výskum a mladšie doklady hydronyma a ďalšie terénne názvy (z 19. st. *Ökörtő*; v súčasnosti *Malý Bikáš*, *Veľký Bikáš*; < maď. *bika* – býk) však ukazujú, že správny je výklad z *Ökörtő (*Volská studňa). Názov dnešnej studne je sekundárny (studňa *Ökörtő > názov poľa *Ökörtő* > názov studne *Ökörtői kút*; maď. sufix *-i*, sloven. *-ský*) [9, s. 160, 171]. Motiváciou by v tomto prípade mohla byť skutočnosť, že pri studni po-

hanskí obyvatelia obetúvali v rámci krvavej obety vyšším silám voly, resp. hovädzi dobytok, ako to spomína už Prokopios Cézarejský [porov. 14, s. 19].

Príklady *Obetná studňa a *Volské jazero dokladujú zaujímavú situáciu z južnej časti povodia Dudváhu. Na Žitnom ostrove môžeme nájsť viacero zaujímavých príkladov, ktoré odkazujú na staré kultové tradície. Ukazuje sa však, že sú dvojakeho pôvodu, keďže Žitný ostrov sa vyvíjal po príchode Maďarov a ich príbuzných či spríbuznených etnických skupín ako multietnický priestor, ktorý bol relatívne uzavretý aj geograficky. Ba možno povedať, že v stredoveku bol taký ešte viac ako dnes. Do staršej, slovansko-slovenskej vrstvy názvov zaraďujeme názvy Vrakuňa (dnešná miestna časť Bratislavy; najstaršie doklady: 1290 Verekene, 1299 Verekne [28, s. 485]) a Vrakúň (obec v okrese Dunajská Streda; najstaršie doklady: 1260 Warkun, 1284 Warkon [34, zv. 3, s. 283]). Obe dva názvy vznikli z apelatíva *vra-kuňa či *vrakunъ s významom čarodejník (ten, kto tajomnými úkonmi pomáha alebo škodí; kto okrem iného môže čarami liečiť). Ide zároveň o koreň, ktorý nachádzame podnes aj vo východoslovanskom slove *врачь* (vrač) s významom lekár. J. Stanislav zároveň upozorňuje, že tu už ide o mladší a užší význam slova, pričom aj v slovenských nárečiach sa zachovalo slovo *vračať* s významom čarovať. Významový posun už vidieť v ruštine: porov. *врать* (vrať) s významom tárať, klebetiť; *вракун* (vrakun) s významom klamár, klebetník. A keď už sme spomenuli čary, pri obci Vrakúň sa nachádza aj samota *Čary* s prvým dokladom z druhého vojenského mapovania z rokov 1837 – 40 (*Cserej major*). Aj tento názov zapadá do sémantického okruhu kultového života Slovanov (či starých Slovákov), ak pripustíme, že vznikol z apel. *čary* (psl. *čarъ, *čara) [porov. 3, zv. 4, s. 22, 26]. Ukazuje sa, že obec Vrakúň pravdepodobne bola vo včasnom stredoveku významným kultovým strediskom pôvodných obyvateľov mikroregiónu.

Nedáľe od obce Vrakúň sa nachádza obec Veľký Meder, ktorá bola pomenovaná podľa staromaďarského obyvateľstva (etnická skupina *Megyer*). Tzv. druhé a tretie vojenské mapovanie Uhorska, ktoré sa v tomto regióne uskutočňovalo v rokoch 1837 – 40 a 1884, zaznamenalo na severnom okraji obce síň s názvom *Kap* (< psl. *kapъ „obraz, modla, pohanský idol“; *kapišče* „miesto, kde sa vykonávali obeť“), ktorý takisto odkazuje na pohanské tradície starých Slovákov na Žitnom ostrove. V chotári tej istej obce sa nám zachoval aj iný doklad na staré pohanské obyvateľstvo. Zo starej maďarčiny starí Slováci prevzali v stredoveku slovo *šarkan* (maď. *sárkán*) s významom démonická lietajúca bytosť, drak a neskôr sa šarkan spájal so schopnosťou priviesť búrku. Doklad na toto apelatívum máme v názve dnešnej Šarkanovskej pusty pri obci Veľký Meder s dokladom z roku 1884 *Sárkány puszta*. To, že v malých mikroregiónoch stáročia pretrvalo viacero názvov odvodených od viacerých apelatív súvisiacich s pohanským kultovým životom, svedčí o intenzite tohto kulturologického fenoménu na Žitnom ostrove.

Iný podobný prípad, ktorý odzrkadľuje nahrádzanie starých pohanských kultových centier osadnými názvami motivovanými kresťanstvom, je susedstvo obcí Kapince a Biskupová. V stredoveku a ešte aj na konci 19. storočia, ako to dosvedčujú katastrálne mapy obce, tu boli dve osady Kapince. Jedny sa spomínajú v roku 1261 ako *Wruuskap* (neskôr po maďarsky ako *Alsó-Káp* a *Kis-Káp*, teda *Dolné Kapince* a *Malé Kapince*) a druhé ako *Haloskap* (neskôr po maďarsky *Felső-Káp* a *Nagy-Káp*, teda *Horné Kapince* a *Veľké Kapince*) [porov. 34, zv. 2, s. 16]. Názov reflektuje skutočnosť, že tu muselo jestvovať kultové miesto, kde sa vykonávali pohanské obrady. Tie sa odohrávali na posvätných miestach pri rôznych modľách (< *kapъ „obraz, modla, pohanský idol“; *kapišče* „miesto, kde sa vykonávali obete“) [porov. 26, s. 31; 1, s. 202]. R. Krajčovič [15, s. 115] na východnom Slovensku identifikoval tú istú motiváciu aj v ojkonyme *Kapoň* (časť obce Leles v okr. Trebišov) a v názve neďalekej usadlosti *Kapyňa*. Paralely k psl. *kapъ* nájdeme podnes v ukrajinčine (*kan* – obraz, zobrazenie; *kanuuce* – pohanský chrám) či bulharčine (*kanuuce* – pohanský chrám) [4, zv. 1, s. 371; 5, zv. 2, s. 185]. Pôvodný význam apelatíva *kap* („obraz, zobrazenie“) sa pravdepodobne spočiatku používal aj na označenie kresťanských príveskov, čo tvorí súčasť prechodovej fázy medzi pohanskými a kresťanskými zvyklosťami. Archeológovia potvrdili, že Slovania po prijatí kresťanstva nosili na krku zavesené tzv. *kaptorgy*, ochranné kovové schránky [14, s. 161].

Predpoklad o pohanskom kultovom mieste v Kapinciach umocňuje aj skutočnosť, že osadu s dokladom *Wruuskap* založili (alebo v nej žili) Rusi, ktorí v tom období s najväčšou pravdepodobnosťou ešte neboli pokrstení. Prečo to tak bolo a ako sa dostal ruský element na územie Slovenska, na to už jasne odpovedali v iných súvislostiach historici: ruský etnický element pravdepodobne prichádzal do Podunajska už spolu s Álmošovými maďarskými kmeňmi a starí Rusi sa usídľovali aj na Slovensku podobne ako iné turkické kmene (Kumáni, Plavci, Pečenehovia, Sikuli a iní) v 11. – 12. storočí. Podobne ako týmito pohanským etnikám aj starým Rusom Arpádovci vo formujúcom sa uhorskom kráľovstve zverili ochranu hraníc [21, s. 226 – 229]. O etnickej príslušnosti obyvateľov úplne výstižne informuje prvý doklad o obci (1261 *Oroszkap) a doklad z roku 1524 *Orosz Kaap alias Alsokaap* (maď. *Orosz* – Rus). Keďže obec mala už aj iný názov, ukazuje sa, že obyvatelia obce postupne prirodzene splynuli s domácim (slovenským) obyvateľstvom. Na sklonku stredoveku sa už natoľko nepociťoval etnický pôvod obyvateľov a prívlastok *ruský* vystriedal v názve prívlastok *dolný* (maď. *alsó*). Tento názov už odzrkadľuje novší typ pomenovania osád alebo obcí, ktoré sa vyvinuli v chotári staršej rovnomennej obce (dvojice tvorené opozíciou malý – veľký, sčasti aj dolný – horný). S Kapincami bezprostredne susediaci majetok získal v stredoveku nitriansky biskup a založil tu kresťanskú osadu. Dosvedčujú to aj staršie doklady

obce Biskupová: v roku 1326 sa spomínajú ako *Villa Domini Episcopi Nitriensis*, teda v preklade Obec nitrianskeho pána biskupa. Mladšie doklady rekonštruujeme ako *Biskupová* (1773 *Wiskupowa*), maď. *Püspökfalú*. Osada pôvodne aj patrila do majetkov nitrianskeho biskupstva a až neskôr sa dostala do vlastníctva drobnej šľachty [34, zv. 1, s. 166].

Od apel. *kap priamo alebo sprostredkovane z iných vlastných mien s koreňom **kap-* boli odvodené tieto štandardizované názvy [6]: *Kapúny* (pole, trigonometrický bod), *Od Kapinského* (pole), *Kapáš* (pole), *Kapské hony* (pole), *Kapušov vrch* (les), *Kaponiak* (pole), *Kapsát* (les), *Kapoveň* (vrch), *Kaponský klin*, *Kaponský hon* (polia), *Kapoňa* (časť obce), *Kapešnianky* (les, lúka), *Na Kaponské* (pole), *Kapovniansky kanál* (kanál), *Kapišovka* (vodný tok), *Kapúnovo* (lúka, pasienok), *Pod Kapišovou* (les, pole), *Kapišová* (obec), *Kaponský kanál* (vodný tok), *Kapoveň* (trigonom. bod), *Kapica* (pole), možno aj názvy *Kapčušky* (trigonom. bod), *Pri Kaparáši* (trigonom. bod), *Kaparáš* (pole, samota), *Kaparov* (samota), *Kapolková* (trigonom. bod), *Kapeluch* (pasienok, trig.), *Kaparč* (pole), *Kaparče* (lúka), *Pod kapovňou* (pole), *Kapucovka* (les).

Do mladšej vrstvy týchto názvov pravdepodobne patrí aj názov samoty *Balvany* (po maďarsky *Bálvány*) pri obci Kameničná na Žitnom ostrove. S týmto názvom sa podľa dostupných prameňov stretávame až v rokoch 1837 – 40 (*Pusztá Balvany Szakallas*) na mape druhého vojenského mapovania Uhorska, no vylúčené však nie je ani to, že sa na ňu vzťahuje aj doklad z roku 1109 (Baluan) [28, s. 43]. Názov vznikol s najväčšou pravdepodobnosťou proprializáciou maďarského apelatíva *bálvány*, ktoré má význam *modla*. Aj keď by bolo možné názov dávať do súvislosti so slovenským apelatívom *balvany* (pl. *balwany*), maďarský pôvod názvu nepriamo potvrdzuje skutočnosť, že v stredoveku jestvovala v jej blízkosti aj osada *Pohan (*villa Pogány*) a riečny ostrov *Pogánysziget* (maď. *pagány* < slovan. *pohan*, stsl. *poganъ* < lat. adj. *pagānus* s pôvodným významom „vidiecky“. Samohláska *-o-* v názve zároveň dokazuje, že pomenovateľmi osady boli ešte starí Slováci (*pogan > sloven. *pohan*), a nie Maďari, ktorí slovo *pohan* prevzali v podobe *pagány*.

Kresťanstvo a kresťanská kultúra sa nezačali na slovenskom území šíriť až po príchode Konštantína Filozofa (Cyrila) a Metoda na územie Veľkej Moravy (teda po roku 863), ale omnoho skôr, najneskôr v druhej polovici 8. storočia. V stredoeurópskom, Slovanmi obývanom priestore sa postupne vystriedali v christianizačnej činnosti grécka, talianska, byzantská a bavorská misia, možno dokonca aj írsko-škótska misia.

Aj napriek christianizačnému úsiliu predveľkomoravských kniežat a neskôr aj úsiliu veľkomoravských panovníkov, ktoré vyvrcholilo byzantskou misiou v roku 863, pohanstvo naďalej zostávalo živou ideológiou. O úsilí, ktorým sa cirkev po-

stupne usilovala vykoreňovať pohanstvo, svedčia napríklad tresty za praktizovanie pohanských obradov v úvode k veľkomoravskému právnomu zákonníku Zakon sudnyj ľudem (Súdny zákonník pre svetských ľudí), ako napríklad odovzdanie všetkého majetku pohanskej obce cirkvi či predanie vlastníka alebo správcu takejto osady s celým jeho majetkom [27, s. 92]. Kresťanstvo sa udomáčňovalo oveľa ľahšie vo väčších centrách medzi panovníkmi a veľmožmi ako v malých osadách v ľudovom prostredí, kde ešte aj v 12. storočí sú „stále živé predkresťanské kultové slovesné prejavy pri rozličných kolektívnych obradoch, ktoré vyžadoval pohanský kult“ [16, s. 35].

Osobitne posledné dve – bavorská a byzantská misia – zanechali stopy aj v slovenskej ojkonymii. Najstaršie slovenské osadné názvy motivované kresťanskou tradíciou sa vzťahujú na osady (obce) v užšom nitrianskom centre, ktoré bolo istotne bezprostredne späté s činnosťou sv. Cyrila a Metoda na Veľkej Morave.

Napríklad na sv. Klimenta, patróna misie Konštantína a Metoda, odkazuje názov obce Močenok (< *mučeník*, psl. *moNčeničь < psl. ver. *moNčiti „mučiť“; v obci Močenok podnes stojí kostol zasvätený mučeníkovi sv. Klimentovi, ktorého ostatky našli v Chersone na Kryme počas svojich diplomatických misií Konštantín s Metodom ešte pred príchodom na Veľkú Moravu) [25, s. 395]. Kult mučeníka sv. Klimenta, ktorý sem priniesli práve Konštantín s Metodom, veľmi rýchlo získal na území Veľkej Moravy veľkú úctu [porov. 17; 22]. Patrocínium sa najčastejšie vyskytuje na území medzi Nitrou a Blatenským jazerom v Maďarsku, kde kostoly zakladali učeníci byzantskej misie. Priamo pri Močenku sa v stredoveku nachádzal hrádok Garázda, teda Gorazdov (1251 – 1252 *Graz*, teda *Gorazdъ*) [28, s. 156]. Dnes už nevedno, či názov súvisí s Gorazdom, Metodovým nástupcom v biskupskej službe, prípadne s menom vlastníka stredovekého hrádka. V samom nitrianskom centre sa nachádzajú neďaleko od seba aj osady Kajal (1297 *Quayol*) a Kajsa (1598 *Kaysza*) [34, zv. 2, s. 7; zv. 2, s. 207]. Vznikli zo slovesa s náboženským (kresťanským) obsahom *kajať* (*sa*), „splácať, pykať za previnenie“ [28, s. 210 – 211].

Rozvíjajúca sa cirkevná administratíva sa postupne usilovala potlačiť či eliminovať prejavy pohanstva aj inými prostriedkami, a to najčastejšie substitúciou tak, že v blízkosti osád s pohanským obyvateľstvom alebo kultových miest stavala kostoly a pri nich, istotne so súhlasom vlastníka, zakladala nové osady, ktoré pomenúvala najčastejšie podľa patrocínia kostola. Motívom názvu takejto osady sa stalo meno svätca, ktorému bol zasvätený kostol (resp. aj cirkevná obec), prípadne apelatívum s náboženským významom (najčastejšie to bolo apel. *kostol*). Preto sa pomerne často stretávame s prípadmi, že vedľa starej osady, ktorej názov motivovali pohanské tradície, sa nachádza osada alebo obec s názvom motivovaným kresťanskou tematikou. Pritom prvý, starší názov z takejto dvojice nebol príznakový

– vznikol z pragmatickej funkcie a pomenúval osadu na základe motívu, ktorý bol pre osadu príznačný, teda napríklad podľa toho, že v obci alebo vedľa nej bolo staré pohanské kultové stredisko. Keď neskôr bezprostredne vedľa takejto osady vznikla osada, ktorá bola pomenovaná podľa kresťanskej motivácie, vytvorila sa dvojica ojkonym, ktorá odzrkadľovala napätú ideovú koexistenciu v stredoveku. Doklady máme mnoho: vedľa dnešného Martina sa nachádzala v stredoveku osada Modly. Jej názov vznikol z apelatíva *modla* „socha alebo iná kultová podoba pohanského boha“ [12, zv. 2, s. 323]. S osadou Modly susediaci *Svätý Martin s prvým dokladom o obci z roku 1264 v podobe *Zenthmarton* [34, zv. 2, s. 232] svedčí o tom, že v osade bol kostol zasvätený sv. Martinovi. Ide o patrocínium, ktoré bolo časté v osadách ležiacich na významných obchodných cestách. Zároveň však išlo o patrocínium, ktorého poslaním bola ochrana kresťanstva ako ideológie [16, s. 36].

Priamo na Žitnom ostrove nenachádzame príklad dvojice názvov obcí, ktoré by odzrkadľovali toto motivačné napätie. Vysvetliť to môžeme skutočnosťou, že Žitný ostrov bol počas stredoveku územím, ktoré výrazne ovplyvňovali povodne, zmeny v etnických pomeroch v prospech maďarského etnika a neustále sa meniace hydrografické pomery. Takto môžeme vysvetliť aj relatívnu stabilitu starých sídliskových zón tohto regiónu a aj zachovanie relatívne veľkého počtu dokladov na jeho starú toponymiu, a teda aj zachovanie pomerne veľkého počtu dokladov na starú toponymiu motivovanú pohanskými tradíciami.

V predchádzajúcom texte sme uviedli príklad na ideologicky kontrastný názov Arcibiskupský Lél. Z najbližšieho okolia však takúto motivačne napätú dvojicu utvárajú aj názvy Šaľa a Veča na jednej a názov Diakovce na druhej strane. Názov v dnes výrazne slovensko-maďarskom prostredí pomenúva starú slovenskú usadlosť a vznikol zo slova *veca* (z psl. *věca ← verba *větiti*; nárečovo *obecat'* „obetovať, sľubovať“) a názov Šaľa súvisel so slovesom *šaliti* s významom „upadať do vytrženia spôsobeného kultovým tancom, čarami, prípadne inými obradmi sprevádzanými spevom a výkrikmi“. Oproti týmto motiváciám stojí motivácia názvu Diakovce (z apel. *diak* „pomocník pri kresťanských obradoch“) [16, s. 36].

V mladšej slovenskej ojkonymii máme doloženú aj pomerne veľkú distribúciu názvov, ktoré vznikli z apelatív s kresťanským náboženským obsahom, napr. apelatívum *kostol* sa vyskytuje v slovanskej aj slovenskej ojkonymii v mnohých podobách. Jeden z najstarších dokladov názvov osád s týmto motivantom pochodí z roku 1019 (odpis z r. 1370) *Kezthel* pri Blatenskom jazere v dnešnom Maďarsku (dnes obec Keszthely [26, s. 29]; pravdepodobne odkazuje na christianizačné úsilie Pribinovho syna Koceľa po utiahnutí sa k Blatenskému jazeru). Zo slovenského územia medzi najstaršie doklady pokladáme doklady o obciach Veľké Kostoľany a Kostoľany pod Tribečom. Ďalšie podoby apelatíva *kostol* v slovenskej ojkonymii:

Biely Kostol (1244 *Alba Ecclesia*), Kostolec (pôvodne aj Kostelec: 1430 *Kostolech*, 1431 *Kostelec*), Kostolište (1271 *pratum Kylpiruus*, 1423 *Kirchle*, 1920 *Kiripolec*), Kostolná [pri Dunaji] (*Villa Sancti Andree*; v obci je románsky kostol), Kostolné (1392 *Koztolna*), Kostolná-Záriečie (1598 *Koztolna Drietoma*), Kostolná Ves (1332 – 7 *Divec Superior*).

S týmto sémantickým okruhom súvisí aj názov obce Malženice, nachádzajúcej sa neďaleko od Veľkých Kostolian. V najstarších prameňoch sa spomínajú v týchto podobách: 1113 *Malga*, 1229 *Manga*, 1307 *Maniga*, 1773 *Maniga*, *Malschenitz*, *Malženicze* [2, zv. 1, Nr. 69, 357; 24, zv. 1, s. 520; 20, s. 182]. Názov vznikol zo staršieho apel. *malžen* s významom „manžel“. Vznikol z celoslovanského slova *malžena (psl. *malъžena/*malъženъ). V obci sa nachádza kostol z polovice 13. storočia (s farou doloženou od 14. storočia), ktorý v stredoveku umožňoval praktizovať vieru aj obyvateľom z okolitých obcí (Ratkovce, Žilkovce, Trakovice). Zároveň to bolo jediné miesto v okolí, kde bolo možné uzavrieť cirkevný sobáš, teda uzavrieť podľa cirkevného práva kresťanské (sviatostné) manželstvo, ktoré získavalo čoraz väčší spoločenský kredit na rozdiel od bežného (nesviatostného) spolužitia alebo napríklad od pohanskej polygamie, ktorá sa po prijatí kresťanstva chápala ako jeden z najťažších hriechov, ako to dokladá aj už spomínaný právny predpis *Zakon sudnyj* ľuďom. Azda za najpriateľnejší výklad motivácie by sme preto mohli prijať výklad, že ide o „obec, kde bolo možné uzatvoriť sviatostné manželstvo (t. j. v kostole)“.

Neďaleko od Nitry sa nachádzajú Kľačany, spomínajú sa v donačnej listine z roku 1256 ako *Kelechent* a roku 1297 ako *Kelechen* [2, zv. 2, Nr. 535; 34, zv. 2, s. 27]. Osady *kľačanov* často patrili cirkvi. Pri nich sa nachádzala osada Inok (1268 *terra Inok*) [29, s. 79]. Môže súvisieť s archaickým (aj cirkevnoslovanským) pomenovaním mnícha, teda svoje korene môže mať vo veľkomoravskom období; pravdepodobne ide o lokalitu, kde bola pustovňa (na Slovensku je niekoľko osadných názvov so základom *eremita* < lat. *heremitās* „mních“). V prípade osady *Inok* by však išlo o lokalitu, kde by sme mohli potvrdiť pustovníctvo už vo včasnom stredoveku; psl. *инѣкъ (etymologicky súvisí s adj. *iný*, *odlišný*; rus. *инок* zastar. „mních, rehoľník; ten, kto žije sám alebo ináč odlišne“, ukr. *інокъ*) [4, zv. 2, s. 307]. Doklady na apel. *inok* v novejšej slovnej zásobe slovenčiny už nenachádzame.

V slovenskej ojkonymii sa zachovávajú aj ďalšie apelatíva, súvisiace s christianizáciou územia a utváraním cirkevnej organizácie na stredovekom Slovensku: *chrám*, *kláštor*; *fara*, *svätý*; *kňaz*, *mních*; *biskup*; *mučeník*, *raj*, *omša*, *tajna*; *kajať* (*sa*) a pod. Časť z nich do slovnej zásoby starej slovenčiny prešla prostredníctvom starej nemčiny počas predcyrilo-methodských misií (kostol, kláštor, fara a i.). Mnoho stredovekých osád bolo pomenovaných podľa patrocínia (Sv. Mikuláš, Sv. Jur, Sv. Peter a pod.).

Kresťanská náboženská tradícia sa zachovala aj v západoslovenskej hydronymii, avšak tieto názvy najčastejšie vznikali na základe sprostredkovanej motivácie. S obradovou kresťanskou činnosťou súvisí napríklad názov *Svacenický jarok* (< náreč. *svacit*, *svaceny* „svätiť, svätený“; názov nie je z hľadiska motivácie priezračný), prítok Myjavy na Záhorí [35, s. 520]. Podobná motivácia je častá pri pomenovaní miestnych studničiek a prameňov, ktoré sa v ľudovej etymológii spájajú s tradovaním zázračných uzdravení alebo zjavení, príp. ide o pútnické miesta; neraz sa v blízkosti nachádza aj sakrálny objekt: ako príklady uvádzame názvy *Mariánska studnička* (1890 *Szent kút*, teda *Svätá studňa* v obci Pozba), **Studňa svätého Martina* (1006 *fons S. Martini* v Nitre), *Svoradov prameň* (nachádza sa pri Svoradovej jaskyni na úpätí vrchu Zobor, v ktorej podľa tradície žil pustovník sv. Andrej-Svorad). Pútnici dobre poznajú aj *Svätú studňu* pri obci Marianka. V roku 1841 sa spomína ako *Tálská studňa*. Názov motivovala lokalizácia studne a vznikol zo starších osadných názvov *Marienthal* alebo *Maria-Thall*, resp. z druhej časti nemeckého kompozita (*das Tal* „údolie“). Osadný názov pravdepodobne vznikol z TN. **Máriino údolie* (lat. *Vallis Mariae*; nem. *Marienthal*; maď. *Máriavölgy*), a to podľa kláštora zasväteného jeho patrónke Panne Márii [36, s. 424].

Najstaršie slovenské osadné názvy motivované kresťanskou tradíciou sa vzťahujú na osady (obce) v užšom nitrianskom centre, ktoré bolo bezprostredne späté s činnosťou sv. Cyrila a Metoda v rámci politického útvaru, známeho pod názvom Veľká Morava. Tieto názvy môžeme zaradiť do staršej vrstvy ojkoným, keďže v období ich vzniku sa náboženská (kresťanská) motivácia z hľadiska pomenovateľov chápala ako nový, a teda postačujúci a diferencujúci motív na odlišenie konkrétnej osady od iných osád v okolí.

Okrem takýchto názvov sa podnes zachovalo v slovenskej toponymii dostatok príkladov, ktoré nepriamo vyjadrujú motivačné napätie medzi staršími názvami pohanských osád a mladšími názvami motivovanými kresťanskou tematikou. Pritom sa ukazuje, že za pohanské osady sa v minulosti nepokladali len tie, kde Slovania či starí Slováci vykonávali kultovú obradovú činnosť, ale aj také osady, ktoré od 10. storočia zakladali nové etnické skupiny v dôsledku príchodu nekresťanských staromaďarských a im príbuzných kmeňov. Cirkev sa usilovala v bezprostrednej blízkosti takýchto sídel stavať kostoly, vedľa ktorých vznikali nové, kresťanské osady. V nich cirkev istotne vyvíjala prostredníctvom kňazov či misionárov činnosť, ktorá mala vyvažovať, resp. eliminovať staré pohanské kultové činnosti v konkrétnom mikroregióne a takisto mala pôsobiť na obrátenie aj svojím pôvodom neslovanských či neslovenských pohanov na kresťanov.

Z hľadiska motivácie možno hovoriť o pomerne napätej koexistencii týchto dvoch typov osád, čo sa napokon odzrkadlilo aj v ich názvoch. Analyzovaný onymický materiál zároveň ukazuje, že ako napätý sa vnímal vzťah medzi týmito

dvoma skupinami osadných názvov asi do 13. – 14. storočia. V tomto období už malo kresťanstvo v slovenskej či uhorskej stredovekej spoločnosti silnú pozíciu, a preto ani nové názvy, ktoré mali odlíšiť osadu kresťanov od osady poľanov, už nevznikli.

Literatúra

1. Arvat N. N. – Skiba J. G. Drevnerusskij jazyk / Nineľ Nikolaevna Arvat, Jurij Geogievič Skiba. – Kyjiv : Golovnoe izdatel'stvo objedinenija Vyšša škola, 1977. C. 216.
2. Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae. Tomus 1. (805 – 1235; 1971; C. 472 + C. 32 prílohy), 2. (1235 – 1260; 1971; C. 640 + C. 32 prílohy). Ed. R. Marsina. – Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
3. Etimologičeskij slovar slavjanskich jazykov. Zv. 4. (1977, C. 236), 17. (1990, C. 272) Ed. O. N. Trubačov. – Moskva: Izdatel'stvo Nauka.
4. Etymolohičnyj slovnyk ukrajinskoji movy. Zv. 1. (A – H, 1982, C. 630), 2. (D – kopci, 1985, C. 572). Ed. O. S. Meľnyčuk. – Kyjiv : Naukova dumka.
5. Fasmer M. Etimologičeskij slovar russkogo jazyka / Max Fasmer. Z nem. originálu preložil a doplnil O. N. Trubačov. Zv. 2. (E – muž, 1967, C. 672), 4. (T – jaščur, 1973, C. 852). – Moskva : Izdatel'stvo Progress.
6. Databáza geografických názvov SR. Úrad geodézie, kartografie a katastra SR.
7. Hladký J. Hydronymia povodia Nitry / Juraj Hladký. – Trnava: Pedagogická fakulta TU, 2004. C. 294.
8. Hladký J. O jednom vlastnom mene zo Zoborskej listiny / Juraj Hladký// Acta Facultatis Paedagogicae Universitatis Tyrnaviensis. Ed. J. Pavlovič. – Trnava: Pedagogická fakulta TU, 2011, C. 13 – 18.
9. Hladký J. Hydronymia povodia Dudváhu / Juraj Hladký. – Trnava : Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2011. C. 198.
10. Horňanský I. Slová brod, brázda, brána, vráta a mohyla v slovenských geografických názvoch / Imrich Horňanský// Kultúra slova, 39. roč., 2005, č. 4, C. 218 – 231.
11. Hosák L. – Šrámek R. Místní jména na Moravě a ve Slezsku / Ladislav Hosák, Rudolf Šrámek. Zv. 2. (M – Ž). – Praha : Academia, 1980. C. 964.
12. Historický slovník slovenského jazyka. Zv. 1. (A – J; 1991; C. 536), 2. (K – N; 1992; C. 616), 5. (R – Š; 2000; C. 692), 6. (T – V; 2005; C. 700). Ed. M. Majtán. – Bratislava : Veda.
13. Chaloupecký V. Staré Slovensko / Václav Chaloupecký. – Bratislava : Filozofická fakulta Univerzity Komenského, 1923. C. 444 + C. 5 príloha.
14. Chropovský B. Slovensko na úsvitu dejín / Bohuslav Chropovský. – Bratislava : SPN, 1970. C. 196 + C. 64 prílohy.
15. Krajčovič R. Živé kroniky slovenských dejín skryté v názvoch obcí a miest / Rudolf Krajčovič. – Bratislava : Literárne a informačné centrum, 2005. C. 232.
16. Krajčovič R. – Žigo P. Dejiny spisovnej slovenčiny / Rudolf Krajčovič, Pavol Žigo. – Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave vo Vydavateľstve UK, 2006. C. 252.
17. Lacko M. Svätý Cyril a svätý Metod / Michal Lacko. – Rím : Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda, 1993. C. 222 + C. 32 príloha.
18. Lutterer I. – Majtán M. – Šrámek R. Zeměpisná jména Československa : Slovník

vybraných zemepisných jmen s výkladem jejich původu a historického vývoje / Ivan Lutterer, Milan Majtán, Rudolf Šrámek. – Praha : Mladá fronta, 1982. C. 376.

19. Machek V. Etymologický slovník jazyka českého / Václav Machek. 5. vydanie. – Praha : NLN, s. r. o., 2010. C. 868 ISBN 978-80-7422-048-7

20. Majtán M. Názvy obcí Slovenskej republiky : Vývin v rokoch 1773 – 1997 / Milan Majtán. – Bratislava : Veda, 1998. C. 600.

21. Marek M. Cudzie etniká na stredovekom Slovensku / Miloš Marek. – Martin : Matica slovenská, 2006. C. 519.

22. Minárik J. Stredoveká literatúra / Jozef Minárik. – Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1977. C. 336.

23. Múcska V. Kronika anonymného notára kráľa Bela / Vincent Múcska. – Budmerice : Vydavateľstvo Rak, 2000. C. 162.

24. Regesta diplomatica nec non epistolaria Slovaciae. T. 1. (1301 – 1314; 1980; C. 654), 2. (1315 – 1323; 1987; C. 636). Ed. V. Sedlák. – Bratislava, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.

25. Rejzek J. Český etymologický slovník / Jan Rejzek. – Praha : LEDA, 2001. C. 752.

26. Stanislav J. Zo života slov a našich predkov / Ján Stanislav. – Bratislava : Štátne nakladateľstvo, 1950. C. 95.

27. Stanislav J. Dejiny slovenského jazyka / Ján Stanislav. Zv. 3. Texty. – Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1967. C. 552.

28. Stanislav J. Slovenský juh v stredoveku / Ján Stanislav. Zv. 2. 2. vydanie. – Bratislava : Literárne informačné centrum, 2004. C. 532.

29. Šmilauer V. Vodopis starého Slovenska / Vladimír Šmilauer. – Praha – Bratislava : Nákladem Učené společnosti Šafaříkovy, 1932. C. 564 + C. 3 prílohy.

30. Uhlár V. Ľudová etymológia a toponomastika. Dokončenie / Vladimír Uhlár // Kultúra slova, 9. roč., 1975, č. 6, C. 208 – 212.

31. Varsík B. Z osídlenia západného a stredného Slovenska v stredoveku / Branislav Varsík. – Bratislava : Veda, 1984. C. 260.

32. Varsík B. Slovanské (slovenské) názvy riek na Slovensku a ich prevzatie Maďarmi v 10. – 12. storočí. Príspevok k etnogenéze Slovákov / Branislav Varsík. – Bratislava : Veda, 1990, C. 184.

33. Die zweite militärische Vermessung. Kartenprofilen des Königreich Ungarn und Banat von Temes (1806 – 1869). A második katonai felmérés. Budapest: Arcanum, 2005 (tzv. II. vojenské mapovanie; DVD vydanie).

34. Vlastivedný slovník obcí na Slovensku. Zv. 1. (A – J, 1977, C. 528), 2. (K – R, 1977, C. 520), 3. (S – Z, 1978, C. 536). Ed. M. Kropilák. – Bratislava : Veda.

35. Závodný A. Etnické vplyvy na hydronymiu záhorskeho regiónu / Andrej Závodný // Mnohotvárnosť a špecifnosť onomastiky : IV. Česká onomastická konferencia. Ed. J. David et al. – Ostrava – Praha, 2010, C. 515 – 521.

36. Závodný A. Hydronymia slovenskej časti povodia Moravy / Andrej Závodný. – Trnava: Pedagogická fakulta TU, 2012. C. 496.

СЛАВЯНО-СЛОВАЦКИЕ КУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИЕ ФЕНОМЕНЫ В РАННЕЙ СЛОВАЦКОЙ ТОПОНИМИИ

Ю. Гладкий – А. Заводный

Аннотация

В словацкой топонимии до сих пор сохранилось достаточно примеров, которые косвенно выражают напряженность мотивации между ранними названиями языческих поселений и поздними названиями, мотивированными христианской тематикой. Языческими поселениями в прошлом считались не только те, где славяне или древние словаки проводили культовые обряды, но и такие поселения, которые, начиная с 10 века, основывали новые этнические группы в результате переселения нехристианских древних венгерских и родственных племен. Церковь старалась постепенно подавить или устранить проявления язычества чаще всего так, что вблизи поселений с языческим населением или культовых мест строились церкви (костёлы) а возле них основывались новые поселения, названные чаще всего на основе патронии церкви. С точки зрения мотивации можно говорить о достаточно напряженном сосуществовании этих двух типов поселений приблизительно до 13 – 14 веков. Позже христианство уже имело более сильную позицию в обществе, поэтому новые названия, которые должны были бы отличить поселение христиан от поселения язычников, уже не возникали.

Ключевые слова: апеллятив, гидроним, христианство, мотивация, название, ойконим, язычество, славянский, словацкий, топоним.

TNE SLAVIC-SLOVAK CULTUROLOGICAL PHENOMENA IN OLDER SLOVAK TOPONYMS

J. Hladký, A. Závodný

Summary

In the Slovak toponymy have been still preserved enough examples that indirectly reflect the motivational tension between the older pagan names of settlements and younger names motivated by Christian themes. Pagan settlements did not consider only those in the past, where the ancient Slavs and older Slovaks carried the cult ritual activities, but also such settlements, which since the 10th century based new ethnic groups, which were connected with the arrival of non-Christian old Hungarian and their intermarriage tribes. The Church has gradually tried to suppress or eliminate manifestations of paganism so frequently, that near the settlements with pagan peoples or cult places it built the churches and by them based the new settlements, which named frequently according to patron of church. In terms of motivation we can talk about quite

tense coexistence of these two types of settlements till about 13th – 14th century. Later already Christianity had a stronger position in society, and therefore any new names, which should to distinguished settlements of Christians from settlements of pagans, no longer arose.

Key words: appellativum, hydronym, Christianity, motivation, name, oikonym, pagandom, slavic, Slovak, toponym.

---

*Príspevok vznikol v rámci plnenia grantovej úlohy
VEGA 1/0510/12 Diachrónna a synchrónna hydronymia Žitného ostrova.*